

Dokato se izselvaha edna po edna srybskite chasti na grada, s trevoga chakah poslednija udar – padaneto na Ilidzha, po-točno kapitulacijata na dylgata redica ot platani pokraj Alejata, kojato vodi kym izvora na Bosna, i vse po-slabo v moeto syznanie se chuvashе onzi skyp zvuk ot monotonnite udari po asfalta ot kopita na konete, koito tegleha starija fajton: chat-chat-chat, chat-chat-chat, dokato s otmetnata nazad glava gledah zelenija svod, obrazuvan ot klonite, prez koito ne se vizhdashe nebeto. Vprochem, koj li ne e zagubval i predi men tova rajsko mjasto, kydeto mi se struvashе, che zavyrshva mojat svjat, na kraja na Alejata, pod izprechilata se tymnozelena stena na planinata Igman, pod kojato shumeshe, romoleshe i klokocheshe sys svoite izvori studenata reka Bosna.

“Sled kato pokorili ilirite prez devetata godina ot novata era, rimljanite izgradili na teritorijata na dneshno Saraevo svoe selishte, centyr na upravlениeto na tozi kraj, pri termalnite izvori na teritorijata na dneshna Ilidzha”. Oshte kato dete si igraeh sred kamennite osnovi na rimski vili, v podnozhiето na nevidimi koloni, stypvah s bosи kraka sled kypane vyrhu fragmenti ot mozajka, kojato pokrivashe dynoto na njakoj rimski basejn, bez da znam, che chrez igrata vyrhu osnovite na palatite vzemam edin ot naj-vazhnite uroci – prehodnostta na imperiite.

Tova beshe prez onezi leta, kogato hodehme na vilata na edna stara bogata rodnina. Togava se pytuvashе s tesnolinejkata, chijato nachalna gara se namirashe v Marindvor. Tova bjaha pyrvite mi pytuvanija, s mezhdinni gari Chengich vila, Ali-pashin most, Stup... kydeto na peronite izlizaha dostolepni dispecheri s cherveni shapki na glavite.

Prez mart 1945 godina otidoh na malkata Marindvorska gara, nosejki v ryce kofa za mljako, bojadisana v sinjo na beli

tochici, zashtoto trjabvashe da pochakam edin seljanin, kojto noseshe mljako ot Stup i go prodavashe tuk, pred samija vlak. Peronyt beshe prazen. Po stylbovete i okolnite dyrveta visjaha dvajsetina choveka, poklashtajki se na slabija vetrec. Njakoj im beshe smyknal obuvkite. Maks Luburich gi beshe obesil prednata nosht. Predi kraja na vojnata beshe poel v svoi ryce cjalata vlast nad grada, pojavjavajki se edin den v Saraevo kato grym ot jasno nebe s bandata si ot profesionalni ubijci. Plyzgashe se bavno po Glavnata ulica v otkrit cheren avtomobil, v kojto horata mu vkarvaha vsjako krasivo momiche, koeto im popadneshe. Pyrvite dni sled osvobozhdenieto (a Saraevo beshe edin ot poslednite osvobodeni gradove v stranata), ot uchilishte ni vodeha da vidim vyfreshnostta na vilata na Luburich. Vidjahme kazana, v kojto sa vareni zhertvite, kleshtite za mychenie, nozhove i satyri, verigi i beleznicu, mazeta s okyrvaveni steni i edin goljam mesarski tezgjah, na kojto, govoreshe se, ustashite prinudili edna saraevska krasavica i nejnija prijatel, izvesten hubavec, da pravjat ljubov, za da gi nasekat sled tova na parcheta sys satyrite. Maks Luburich, ustashki veteran oshte ot ungarskata Janka Pushta, komendant na koncentracionni lageri, beshe ubit s bradva mnogo godini sled vojnata v pechatnicata si v Madrid. Izobshto ne se uzna, koj e izvyrshil tova ubijstvo. Kakto i da e, dokato shtastlivite amerikanski malchugani bjaha plasheni s dobrodushni veshnici na metli i s kucija djavol, na nas, saraevskite deca, ne ni beshe neobhodimo da ni izmisljat prikazki – kryvta vyv venite ni se smrazjavashe ot Maks, kogoto vizhdahme da obikalja iz grada v cheren mercedes, a vednyzh dori go gledahme na razstojanie ot desetina metra, kogato, oblechen s dylgo palto ot lyskava kozha, poseti Begovata dzhamija kydeto se snima obkryzhen ot hodzhi. Tazi snimka zalja celija grad kato kartichka, dokato ostanalata, po-goljama chast ot stranata, praznuvashe osvobozhdenieto.

I sega vizhdam тази сцена в стил Дали на Мариндвorskата гара: момче със синя кофа за мляко в ръка, под леко залъжланата въртележка на смъртта.

В Илджа, до която тогава се пътуваше, както ми се струваше, с часове, скрити от гъстите корони на платаните, дremeha в дълбока сянка вилите на известни илдzhански сръбски фамилии: Илич, Пелович, Босилчич... с китни фасади и покрити със сводове тераси. Вилата на нашата роднина носеше тајнственото име *Mon repos*. Тук всичко беше различно от нашата улица. От разцъфнали паркове изплуваха порутени сгради на хотели и пansionи, които подражаваша на архитектурата на Мариенбад. Наблизо тецеше осhte една бистра река – Зхелезница, а кьпалњата на неџа имаше една редица с розови дървени кабинки за преобличане, през чиито процеџи между дьските гледах възбуждаштите гoли тела на изкьпалите се зhenи, докато се преобличаха. Затревените пloshti и неobикновените цветџа, каквито не бџах виздал до тогава, пресьхналите fontани и остатьците от hotelsките рецепции с изпотрошени vitrazhi, кьдето в парчетата цветно стькло осhte мoзхеше да се долови присьствието на нџакакви нerealни, дьлгoкpаки кpасавици, облечени в кринове и брьшлџан, напoмнџаха за един напьлно различен, изчезнал живот. В тези хотели и вили са oтсџадали и преспивали големи имена: кoронoвани глави, светoвни лџубители на удoвoлствџия, славни кьртизанки и богати сараевски тьргoвци – теhнџат дьх сџакаш осhte се луташе из изoстaвените бални зали и дьлгите коридори с oпадaла мазилка. Наклонен на една страна и порутен, в паркa все осhte не се беше разпaднал павилionът на oркестьра, кoџто нџакoгa изпьлнџавал потпурита и увертџури oт виенски oперети. Врьсhtџки се вeчep с влaкa в Сараeво, се чувствah извeдньж oбeднџал: сџакаш зaгубвaм един сьн и oтнoвo пoтьвaм в мизерџия.

Dori ne sym si i predstavjal, che edin den razjuzdani tylpi ot mudzhahedini shte vryhletjat vyrhu tova taka civilizovano mjasto i shte pochnat za razgrabvat ostatycite ot moja njakogashen detski syn. Vjarvah, slushajki za tova goljamo ilidzhansko opustoshenie, che shte ruhnat ili shte izsyhnat ot samo sebe si platanite po Alejata.

Ne se sluchi.